

Risico

de geografie van
gevaar en veiligheid

KNAG Onderwijsdag 2012

vrijdag 7 december 2012

Cinemec Ede

Laan der Verenigde Naties 150

Risico de geografie van gevaar en veiligheid

FOTO: CINEMEC

Programma

- 08.45 Ontvangst, bedrijvenmarkt
- 09.45 Plenair ochtendprogramma, met onder meer:
 - Welkom en opening
 - Inleiding door Henk Scholten
 - Lezing door Deltacommissaris Wim Kuijken
 - Lezing door Adwin Bosschaart
 - Uitreiking Onderwijsprijs
- 11.20 Koffiepauze, bedrijvenmarkt
- 11.45 Workshopronde A
- 12.45 Lunch, bedrijvenmarkt
- 13.45 Workshopronde B, vertrek excursies
- 14.45 Koffiepauze, bedrijvenmarkt
- 15.15 Workshopronde C
- 16.15 Receptie

Geografische kennis kan mensenlevens redden. Kennis van natuurkrachten, wateroverlast, droogte, voedseltekorten, internationale conflicten en sociale veiligheid is van groot belang. Het stelt burgers, bedrijven en overheid in staat adequaat om te gaan met risico's. Waar bevinden zich de gevaren en waarom daar? Hoe zien ze er uit, hoe ontstaan ze en hoe zitten ze in elkaar? Wat zijn de mogelijke gevolgen in dat specifieke gebied gezien de kenmerken van dat gebied? Welke mogelijke oplossingen zijn er om de veiligheid te verhogen gebruik makend van geografische inzichten?

Het ochtendprogramma van de KNAG Onderwijsdag 2012 zal ingeleid worden door Henk Scholten, hoogleraar ruimtelijke informatica aan de Vrije Universiteit en directeur van het bedrijf Geodan dat gespecialiseerd is in het gebruik van ruimtelijke informatie bij risicobeheersing en rampenbestrijding. Het aardrijkskundeonderwijs en onderwijsinnovatie hebben zijn warme belangstelling. Dit blijkt ondermeer uit zijn rol als projectleider van EduGIS.

Wim Kuijken, de Deltacommissaris van ons land, zal vervolgens spreken over waterveiligheid en over genoeg zoet water hebben én houden. Vooruit kijken en rampen proberen te voorkomen, daarvoor is het Deltaprogramma. Een programma voor nu en voor de toekomst. Jongeren van nu gaan straks het waterbeleid meebepalen. Daarom zal de Deltacommissaris ook ingaan op wat jongeren voor het Deltaprogramma betekenen. Wim Kuijken is Deltacommissaris sinds 2010. Daarvoor was hij onder andere secretaris-generaal op het ministerie van Verkeer en Waterstaat, Algemene Zaken en Binnenlandse Zaken.

Adwin Bosschaart, aardrijkskundedocent, lerarenopleider aan de Hogeschool van Amsterdam en onderzoeker, zal daarna ingaan op aardrijkskunde en overstromingsrisicobewustzijn. Natuur-

geweld, risico's, bedreigingen... onze leerlingen zien en horen er veel over, maar vaak is het een 'ver van hun bed show'. Niet zo vreemd dan ook dat Nederlandse leerlingen het overstromingsrisico laag inschatten. Adwin Bosschaart zal spreken over de wijze waarop leerlingen denken over overstromingsrisico's en de rol die het aardrijkskundeonderwijs hierbij speelt en kan spelen.

Excursies

De excursies vinden dit jaar plaats in de workshopronden B en C. Dat is na de lunch.

Bedrijvenmarkt

Op de bedrijvenmarkt kunt u zich laten informeren over nieuw lesmateriaal en ideeën opdoen om uw lessen te verrijken.

Lezingen, workshops en practica

De letter voor het workshopnummer in het programma verwijst naar de ronde waarin de workshop wordt gegeven: A = in ronde A, B-C = de excursies beginnen in ronde B en lopen door tot in ronde C.

Thema Risico/ vakinhoudelijk

01A Rol van geo-informatie bij de rampenbestrijding

Henk Scholten (Vrije Universiteit, Amsterdam/Geodan)

Hoewel het zo vanzelfsprekend is, vergeten we er bijna bij stil te staan, de rol van geo-informatie bij de bestrijding van rampen is cruciaal! Betekent dit ook dat brandweermannen, politiemannen en vanzelfsprekend hun vrouwelijke collega's ook worden opgeleid in het ruimtelijk denken en werken? Nee, heel langzaam wordt pas bekend dat het noodzakelijk is dat rampenbestrijders moeten worden uitgerust met de 'kaarten' die hun in staat stellen hun werk beter te doen. En we weten dat het begrip kaart aan het veranderen is. Hoe ziet de 'TomTom' voor de rampenbestrijders er uit, en welke onderdelen zouden er in moeten zitten? En, welke rol kunnen we het aardrijkskundeonderwijs geven bij dit maatschappelijk zeer relevant onderwerp?

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

02A Is de Aarde boos?

Bernd Andeweg (Vrije Universiteit, Amsterdam)

De mens vraagt veel van onze planeet, maar Moeder Aarde zorgt ook niet altijd even goed voor haar kroost. Aardbevingen en vulkaanuitbarstingen laten keer op keer zien dat de aarde geen dode planeet is en vergen slachtoffers. Zijn er de laatste jaren nou meer uitbarstingen en bevingen? Waarom kunnen geologen nog steeds niet op tijd waarschuwen voor deze fenomenen? Hoe verhouden de risico's zich eigenlijk tot andere bedreigingen? Geoloog Bernd Andeweg probeert hier antwoorden op te geven en gaat in op nieuwe ontwikkelingen in het onderzoek naar aardbevingen en vulkaanuitbarstingen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

03A

Veiligheid van de Limburgse Maas

Patrick van der Broeck (Gedeputeerde Provincie Limburg)

De Limburgse Maas heeft een zeer grote invloed op de bewoners in het Maasdal. Limburgers noemen haar ook niet voor niets 'Moeder Maas'. Voor de hand liggend thema is natuurlijk de veiligheid tegen overstromingen. Hier zijn momenteel belangrijke ontwikkelingen gaande, tegen de achtergrond van de klimaatontwikkeling. Daarbij zijn ingrijpende gebiedsontwikkelingen aan de orde zoals Grensmaas (in uitvoering) en de Gebiedsontwikkeling Ooijen-Wanssum (in voorbereiding).

De rivier heeft echter ook veel invloed op de ontwikkeling van de grotere steden waar zij doorheen loopt. Het is typisch dat Maastricht, Venlo en Roermond grote ambities hebben en realiseren. Je kunt zelfs betogen dat de rivier invloed heeft op de aard van de mensen zelf. Deze ingrediënten zijn de basis voor de presentatie van Patrick van der Broeck, de verantwoordelijke Limburgse gedeputeerde voor de Maasvallei.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

04A

Voedselrisico's

Prem Bindranan (Wageningen UR)

De wereldbevolking zal toenemen van 7 miljard nu tot 9-10 miljard mensen in 2050 die allen gevoed moeten worden. Ook neemt de consumptie van voedsel toe als mensen rijker worden. Daarom zal de voedselproductie naar schatting met 70 tot 100% moeten toenemen. Maar ook is er de dringende noodzaak de CO₂-uitstoot te verminderen, onze natuur te behouden en de productiecapaciteit van de landbouwgronden in stand te houden. Het verenigen van al deze doelen maakt het noodzakelijk om nieuwe technologieën rondom voedselproductie te ontwikkelen, maar ook om anders te handelen met onze omgeving en onze voeding. Speciale aandacht is nodig om toenemende risico's in de voedselketen en maatschappelijke onrust door voedseltekorten te vermijden.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

05A

Europese integratie – van positieve samenwerking naar een mijnenveld? Kanttekeningen bij de veranderende beeldvorming over de EU

Rob van der Vaart (Universiteit Utrecht)

Een monetaire unie van zeer ongelijksoortige landen en alle problemen van dien, een groei- en innovatie-agenda die maar niet wil lukken, uitgehold mondiaal leiderschap voor klimaat- en ontwikkelingsbeleid, een unie waar de Europese burgers steeds minder warm van worden, ondoorzichtig bestuur: het ziet er niet best uit met Europa. Wat ooit begon als een breed gedragen vredes- en samenwerkingsproject, lijkt een mijnenveld te zijn geworden. Iedere stap vooruit en iedere stap terug lijkt omgeven door tal van gevaren en risico's. De spreker ziet de Europese

FOTO: NATIONAAL HISTORISCH MUSEUM

problemen meer als een symptoom van een structurele crisis dan als iets waarvan we 'Brussel' de schuld kunnen geven, en als een gevolg van neoliberal beleid dat enkele decennia geleden gretig door Westerse landen is ingezet, Nederland daarbij inbegrepen. Negatieve beeldvorming over 'Europa' is volgens hem niet terecht. In de lezing worden enkele hoofdpunten van de huidige Europese crisis geanalyseerd en oplossingsrichtingen besproken.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

06B

Klimaatverandering en moessoncirculatie in Zuidoost-Azië in winter en zomer

Rob Groenland (KNMI)

In deze presentatie aandacht voor de moesson in Zuidoost-Azië met zijn karakteristieken. Eerst geeft Rob Groenland een inleiding over algemene circulatie in de atmosfeer. Daarna zoomt hij in op de moessoncirculatie, hoe ziet die eruit in de winter en in de zomer? Hoe verklaar je de verschillen? Wat voor impact heeft dit op de luchtstromingen en de daaruit volgende weertypen in naburig gelegen landen? Ook kijken we naar de fysische achtergrond en enkele scenario's m.b.t. tot klimaatverandering. In het laatste deel enige uitleg over tropische cyclonen en tornado's met eigen filmmateriaal in de laatste 5 minuten.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

07B

Conflict en samenwerking in grensoverschrijdende waterbekkens

Henk Donkers (Radboud Universiteit Nijmegen)

'Als we er vandaag niet in slagen van water een instrument voor vrede te maken, kan het morgen een voorname bron van conflicten worden', aldus het zeer uitgebreide VN-rapport 'Managing Water under Uncertainty and Risk' uit 2012. Daarom heeft de VN 2013 uitgeroepen tot het 'International Year of Water Cooperation'

FOTO: ISAF MEDIA

en organiseert Nederland – als land met veel expertise op het gebied van waterbeheer en een goede reputatie op het gebied van internationaal recht - daarover op Wereldwaterdag 2013 (22 maart) een internationale bijeenkomst. In zijn lezing zal Henk Donkers ingaan op factoren die het verloop van internationale waterconflicten bepalen. Waardoor en waarover ontstaan waterconflicten? Wie krijgt hoeveel water, hoe en waarom? Waardoor kunnen conflicten escaleren of de-escaleren? Hij zal dat doen met begrippen waarmee docenten in de klas waterconflicten kunnen analyseren en daarbij veel voorbeelden gebruiken.

Doelgroep: docenten voortgezet onderwijs

08B **Stijgend water, dalend land. De ontwikkeling van overstromingsrisico's en hoe daar mee om te gaan.**

Frans Klijn (Deltares)

Nederland strijd al eeuwen tegen overstromingen en pompt zichzelf daarbij naar beneden. Zo'n 55% van het land kan onderlopen als gevolg van een dijkbreuk, maar hoe dat gebeurt verschilt van plek tot plek. Wat hebben we de laatste jaren bijgeleerd over de kans op dijkbreuk, over hoe het water dan stroomt, en over wat de gevolgen dan zijn. Dat leert ons dat er verschil is tussen een onbeheersbare ramp en een 'slechts' vervelende overstroming. En dat je op sommige plekken duidelijk 'beter' zit, soms zelfs beter buitendijks.

We kijken even terug in de tijd, maar vooral ook vooruit. En natuurlijk wordt ingegaan op de vraag hoe we in de nabije toekomst moeten reageren. Moeten we binnenkort al verhuizen, of kunnen we nog eeuwen voort? En zo ja, hoe dan; is dat nog in een aantrekkelijk en leefbaar land of zitten we in een bunker bang te wezen? Het gaat ook over kustverkorting, en over wat er kan met ruimte voor rivieren, en over de dijken van de toekomst.

Doelgroep: docenten onder- en bovenbouw havo/vwo

09B

Geografie en (inter)nationale veiligheid? Een zaak van Defensie!

Geospatial Analyst en Stafofficier Militaire Veiligheid van het Ministerie van Defensie

Waar in Nederland bijna alles al in kaart gebracht is op het gebied van geografie en ruimtelijke ordening, is dit elders in de wereld vaak niet het geval. Bij Defensie wordt dan ook een beroep gedaan op militaire specialisten om dit in kaart te brengen, te analyseren en te vertalen naar adviezen voor militair optreden.

Zowel in binnen- als in buitenland worden risicoanalyses gemaakt om de veiligheid van burgers en militairen te vergroten. Risico is hierbij plaatsgebonden en de geografische ruimte speelt dan ook een grote rol.

In deze workshop zult u aan de hand van voorbeelden meer te weten komen over de rol die de geografie binnen Defensie speelt bij risicoanalyse en veiligheid. Hierbij gaat het om vragen als waar kan een helikopter veilig landen, waar kan er in welk jaargetijde verplaatst worden en met welk voertuig? In welk gebied wonen bepaalde stammen of bevolkingsgroepen, hoe verplaatsten zij zich en op welke grond wordt 'poppy' (papaver bestemd voor opium) verbouwd?

Doelgroep: docenten bovenbouw voortgezet onderwijs, docenten wo en hbo

10B

De risicosamenleving als voer voor geografen

Herman van der Wusten (Universiteit van Amsterdam)

Ulrich Beck's aanvankelijke aanduiding van de risicosamenleving richtte zich op de maatschappelijke gevolgen van de hedendaagse technologische beheersing der natuurkrachten. Later werd de risicosamenleving breder opgevat. Ook gevallen waarin de toepassing van louter maatschappelijke technologie extra risico's genereerde, werden toen in hetzelfde kader bekeken. Met name voor geografen is de vraag van belang of de al dan niet in het kader van de natuur aangewende technologie uiteenlopende maatschappelijke consequenties heeft.

Het begrip risicosamenleving heeft ook in het algemeen veel discussie opgeroepen. Die betreft vaak de ordenende, besturende instanties die ermee gepaard gaan. Een voor geografen in het bijzonder relevant discussiepunt gaat over de geografische schaal waarop zo'n samenleving zich zou moeten manifesteren. Een en ander wordt toegelicht met voorbeelden die gaan van het watermanagement en de taalstrijd in de Belgische Voerstreek tot de klimaatkwesitie en het banktoezicht op wereldschaal.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

11C Aardobservatie en ruimtelijk dynamisch modelleren voor het begrijpen en monitoren van natuurrampen

Steven de Jong (Universiteit Utrecht)

Aardobservatie heeft een sterke ontwikkeling doorgemaakt in de laatste decennia. Tal van satellieten met aan boord diverse sensoren cirkelen rondom de aarde en voorzien ons van informatie over ons leefmilieu. Veel van onze kennis over klimaatverandering, ontbossing, terugtrekkend gletsjers, overstromingen is gebaseerd op satellietobservaties. De combinatie van aardobservatie en ruimtelijk-dynamische modellen zijn belangrijke hulpmiddelen om natuurrampen te bestuderen en te voorspellen. De Europese Commissie heeft een operationeel waarschuwingssysteem voor overstromingen gebaseerd op deze technieken, genaamd EFAS: efas-is.jrc.ec.europa.eu. Deze technieken worden ook gebruikt voor het waarnemen en voorspellen van ziekten zoals builenpest en malaria. Tijdens de workshop zullen verschillende aardobservatiesystemen besproken worden met hun voor- en nadelen en passeren voorbeelden van hun operationeel gebruik. Een van de voorbeelden laat zien hoe we remote sensing kunnen gebruiken om de dragers van de pestbacterie op de steppes van Azië in de gaten te kunnen houden en het risico voor uitbraken bij mensen te kunnen voorspellen.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

12C Bieden onze dijken wel genoeg veiligheid?

Herman Dijk (Dijkgraaf Waterschap Groot Salland)

Doen we in Nederland wel voldoende aan de bescherming tegen overstromingen? Of is het, zoals de tweede Deltacommissie heeft aangegeven, de hoogste tijd om de veiligheidsnormen aan te passen? Of moeten we anders kijken naar overstromingsrisico's? Bij het keren van hoogwater, horen aansprekende projecten. In de vorige eeuw zijn de groene dijken bij Kampen op sterkte gebracht. En voor de stad Kampen is de oude, middeleeuwse, stadsmuur als waterkering hersteld. Bij Ramspol is een stormvloedkering aangelegd om West-Overijssel tegen hoogwater van het IJsselmeer te beschermen. En onlangs is Waterschap Groot Salland gestart met de uitvoering van Ruimte voor de Rivierprojecten bij Zwolle en Deventer. Wellicht volgt de Kamper hoogwatergeul.

Maar leidt dit alles tot veiligheid of tot schijnveiligheid?

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

13C Kwetsbare kusten: kustbeheer en verdediging in tijden van verandering

Piet Hoekstra (Universiteit Utrecht)

Recente overstromingen in New Orleans en Bangkok en de tsunamis in Zuidoost-Azië en Japan tonen weer aan hoe kwetsbaar kustgebieden zijn. Op dit moment leeft al bijna 60% van de wereldbevolking in de kustzone en Nederland vormt hierop geen uitzondering: 9 miljoen inwoners van ons land wonen in laaggelegen kust- en riviergebieden en 65% van ons BNP wordt bovendien 'verdiend' in dit gebied. De kwetsbaarheid van kustgebieden wordt bepaald door een mix van zowel natuurlijke processen en factoren als door de mens geïnduceerde veranderingen. Belangrijke bedreigingen worden gevormd door veranderingen in rivierafvoer en sedimentlast, het optreden van zeespiegelrijzing en bodemdaling en door veranderingen in wind- en golfcondities onder invloed van klimaatverandering. De gevolgen worden zichtbaar in de vorm van structurele kusterosie (bijvoorbeeld een verlies aan wetlands) en een hogere frequentie en intensiteit van overstromingen. In deze lezing wordt nader ingegaan op de verschillende processen en factoren die van belang zijn voor de ontwikkeling van de kust, de gevaren en risico's die hieruit voortvloeien en de kustverdedigingsmaatregelen en strategieën die thans worden ontwikkeld om de problemen het hoofd te kunnen bieden.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

14C Veilig Uitgaan! De geografie van (sociale) veiligheid in stedelijke uitgaansgebieden

Irina van Aalst en Ilse van Liemp (Universiteit Utrecht)

Een bruisend nachtleven is steeds vaker expliciet onderdeel van stedelijk beleid: belangrijk voor zowel de stedelijke economie als het gewenste imago van de stad. De consumptiegerichte nachteconomie gaat uit van de nacht als tijdstip van vermaak en avontuur. In de schaduw van de nacht gebeuren echter ook dingen die het daglicht niet kunnen verdragen, zoals overmatig drankgebruik, vernielingen en andersoortige incidenten. Om de nachteconomie tot een succes te maken, moeten deze schaduwkanten worden bedwongen. Consumptie gedijt als naast criminaliteit en overlast ook gevoelens van onveiligheid worden uitgebannen, zo is de gedachte.

Steeds vaker worden er allerlei (preventieve) maatregelen genomen, zoals cameratoezicht, meer blauw op straat, horecaverboden en een strikt deurbeleid. Deze maatregelen worden meestal gerechtvaardigd vanuit de veronderstelling dat het veiligheidsgevoel van bezoekers wordt vergroot.

Er is echter weinig bekend over de mate waarin het uitgaanspubliek zich onveilig of ongemakkelijk voelt in de openbare ruimte rondom uitgaansgelegenheden en welke factoren daarvoor verantwoordelijk zijn. Deze workshop gaat in op de complexiteit van (on-)veiligheidsgevoelens, de ambiguïteit en effectiviteit van de getroffen maatregelen én het spanningsveld tussen een veilig maar ook spannend uitgaansgebied.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

15A

Examens aardrijkskunde havo/vwo

Rob Adriaens (Cito), Tine Béneker (College voor Examens), Fer Hooghuis en Martin van der Velde (beiden Radboud Universiteit Nijmegen)

De afgelopen jaren zijn de examens aardrijkskunde rustig verlopen. Zowel leerlingen als docenten leken zich goed te kunnen vinden in zowel de inhoud als de vraagstelling. Toch valt er nog genoeg te vertellen over de examens. Bijvoorbeeld over hoe zo'n examen tot stand komt en hoe de afzonderlijke opgaven worden ontworpen. Daarnaast heeft een onafhankelijk onderzoek zich gericht op de examens van 2012. In dit onderzoek is geanalyseerd hoe de examenvragen aansluiten bij het curriculum. De onderzoekers zullen hun resultaten delen met het publiek. Daarnaast zullen examenmakers én onderzoekers de voor- en nadelen bespreken van de huidige wijze van examineren en een voorproefje nemen op de examens van de toekomst. Hoe vergelijkbaar zullen deze zijn met de examens van 2012? Welke accentverschuivingen zijn denkbaar en welke niet?

Doelgroep: examendocenten havo/vwo

16A

Geo-inspiratie

Joop van der Schee (Vrije Universiteit, Amsterdam), Luc Zwartjes (Universiteit Gent), Willemijn Simon van Leeuwen (Geofort), Henk Trimp (Anaximander),

Tim Favier (Vrije Universiteit, Amsterdam), Marco Verschoor (SAGEO)

Geografie is een fascinerend en inspirerend vak. Deze bijeenkomst biedt zicht op een scala van mogelijkheden om dat waar te maken rond het thema risico en veiligheid. Henk Trimp brengt kustbeleid aan de hand van foto's en digitale kaarten in beeld, Tim Favier showt zijn interactieve watergame en Luc Zwartjes laat zien hoe teledetectie wordt gebruikt om verandering van vulkanen te ob-

serveren in het kader van risicobeoordeling. Willemijn Simon van Leeuwen toont vervolgens wat het Geofort te bieden heeft als het gaat om risico en veiligheid. Marco Verschoor geeft kort aan welke studies er zijn voor leerlingen die verder willen op dit gebied. Kortom, een breed palet van thema's met oog voor gebruik in de klas. Uiteraard is er ruimte voor inbreng uit de zaal en discussie.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

17B

Schoolexamens à la carte

Jan-Willem van Velzen, Theo Hoebink, Judith Peeters en Bart Pijpers (SE-werkgroep KNAG)

In april 2012 organiseerde het KNAG een studiemiddag over mogelijkheden tot verbetering van schoolexamens. Op deze middag werden twee door het KNAG geproduceerde cd-roms gepresenteerd. Hierop staat een complete set methode-onafhankelijke opgaven voor zowel havo als vwo. Er kunnen schoolexamens mee worden samengesteld die aansluiten op het eigen PTA en ze kunnen aangepast worden aan eigen wensen. Elke opgave is voorzien van een correctievoorschrift.

In deze workshop krijgt u te zien hoe u de cd's kunt gebruiken, wordt verslag uitgebracht van de eerder gehouden studiemiddag en u krijgt praktische tips voor het samenstellen van uw eigen schoolexamens. Daarnaast zullen we de eerste ervaringen met elkaar delen die inmiddels zijn opgedaan met de cd-roms. Aan de hand daarvan kijken we gezamenlijk naar mogelijkheden voor verdere verbetering van ieders schoolexamenpraktijk.

Doelgroep: docenten bovenbouw havo/vwo

18B

Workshop Movies that Matter voor onderbouw

Margreet Cornelius (Movies that Matter)

Het gebruik van speelfilms en documentaires kan de effectiviteit van het onderwijs vergroten. Niet alleen kan film geografische verschijnselen en processen zichtbaar maken, met de juiste didactische werkvormen kan het ook (denk)vaardigheden van leerlingen vergroten. In deze workshop wordt met behulp van fragmenten uit de films 'Africa United' en 'The Wooden Camera' getoond hoe film kan worden gebruikt om activerende didactiek toe te passen in de onderbouw (en evt. klas 4) van het voortgezet onderwijs voor het vak aardrijkskunde. De films maken de complexe sociaal geografische problematiek (sloppenwijken, etnische conflicten) inzichtelijk voor de leerlingen aan de hand van actieve verwerkingsopdrachten. Movies that Matter is een initiatief van Amnesty International.

Na afloop krijgen de docenten film en lesmateriaal mee.

Doelgroep: docenten onderbouw

19C

Workshop Movies that Matter voor bovenbouw

Margreet Cornelius (Movies that Matter)

In deze workshop wordt met behulp van fragmenten uit o.a. de film 'Tambien la Lluvia' getoond hoe film kan worden gebruikt om activerende didactiek toe te passen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs voor het vak aardrijkskunde. De film maakt de complexe sociaal geografische problematiek rondom privatisering van grondstoffen (zoals water) inzichtelijk voor de leerlingen aan de hand van actieve verwerkingsopdrachten. Movies that Matter is een initiatief van Amnesty International. Na afloop krijgen de docenten film en lesmateriaal mee.

Doelgroep: docenten bovenbouw

20C

Geobronnen van het internet

Gotze Kalsbeek (Universiteit van Amsterdam)

Met de introductie van het interactieve whiteboard worden overheadprojector, dia-apparaat en een heleboel anderzortige lesmaterialen in één keer overbodig. Maar heb je deze uitrusting dan begint het grote werk. Wat is leuk, wat is zinvol en hoe kan ik dit alles didactisch het beste inzetten?

In deze workshop wordt je meegenomen op een zoektocht naar allerlei geografische applicaties, animaties en andere toepassingen die op het internet te vinden zijn en die je kunt gebruiken om je aardrijkskundeles te verrijken met beamer/interactieve whiteboard.

Doelgroep: docenten havo/vwo

21C

Aardrijkskundeonderwijs onderzocht

Joop van der Schee (Vrije Universiteit, Amsterdam),

Tine Béneker (Universiteit Utrecht),

Wat weten we eigenlijk over het aardrijkskundeonderwijs? Hoe kunnen we geografische kennis van leerlingen toetsen? Welke beelden hebben leerlingen van hun leefomgeving en van hun toekomst? Wat bieden aardrijkskundeschoolboeken? Moet het aardrijkskundeonderwijs anders? In deze bijeenkomst wordt een state of the art van aardrijkskundig onderzoek in Nederland gepresenteerd. Van de verschillende onderzoeksprojecten worden er drie gepresenteerd. De eerste onderzoekspresentatie van Henk Notté (Cito) gaat over Gea, een toets voor geografisch besef voor 10-18 jarigen, de tweede bijdrage van Ilona Wevers (docent Mill-Hillcollege) over het toekomstbeeld van jongeren en de laatste van Iris Pauw (Vrije Universiteit, Amsterdam), over de toekomst in aardrijkskundeschoolboeken. Uiteraard is er ruimte voor vragen en discussie. Wat de verschillende bijdragen bindt, is de zoektocht naar een antwoord op de vraag hoe de kwaliteit van het aardrijkskundeonderwijs verbeterd kan worden.

Doelgroep: geen specifieke doelgroep

Methoden en uitgevers

22A

De Grote Bosatlas Online

Peter Vroege en Willeke Baumgartner

(Noordhoff Uitgevers)

Bij de nieuwe 54^e editie van De Grote Bosatlas zijn ook kaartreeksen voor het digitale schoolbord beschikbaar. Aan deze kaarten is op verschillende manieren interactiviteit toegevoegd: kaartlagen kunnen aan en uit worden gezet, ontwikkelingen kunnen worden getoond en kaarten kunnen met elkaar worden vergeleken. Vanuit kaarten kan bovendien worden doorgelinkt naar foto's, infographics en Google Maps. Ook is bij elke kaartreeks ondersteuning voor de docent beschikbaar in de vorm van verhalen achter de digitale kaartenreeksen, geschreven door een team van ervaren aardrijkskundeleraars. De eerste release van De Grote Bosatlas Online bestaat uit kaartreeksen over platentektoniek, stedelijke uitbreiding Amsterdam, klimaat, Middellandse Zeegebied en Zuidoost-Azië. Het komende jaar wordt het pakket verder uitgebreid met nieuwe thema's. Zo introduceren we tijdens de KNAG Onderwijsdag een gloednieuwe kaartenreeks over Globalisering! Nieuwsgierig geworden? Meldt u dan aan voor onze demonstratie.

Doelgroep: docenten havo/vwo

23A

Maak uw leerlingen enthousiast voor het nieuwe vmbo examenprogramma

Martin de Wolf (Uitgeverij Malmberg)

Het nieuwe examenprogramma vmbo aardrijkskunde bestaat uit zes interessante thema's. Maar hoe zorg je ervoor dat leerlingen deze thema's als relevant ervaren? Hoe maak je geografische kennis begrijpelijk voor ze? En hoe motiveer je leerlingen voor het vak?

Deze vragen vormden het vertrekpunt voor de nieuwe Wereldwijs voor vmbo bovenbouw. In deze workshop bespreekt eindredacteur Martin de Wolf hoe het nieuwe examenprogramma is vertaald in Wereldwijs. Ook laat hij zien hoe je op verschillende manieren met de methode kunt werken. Vanzelfsprekend kunt u ook uw eigen vragen over Wereldwijs en het nieuwe examenprogramma aan bod laten komen.

Deelnemers aan de workshop ontvangen na afloop een beoordelingspakket en voorbeelden van PTA's.

Doelgroep: docenten bovenbouw vmbo

24A

Presentatie nieuwe editie **buiteNLand** onderbouw

Geert van den Berg en Hub Stohr
(Noordhoff Uitgevers)

Vanaf 2013-2014 kunt u aan de slag met de nieuwe editie van **buiteNLand** voor de onderbouw. De nieuwe editie van **buiteNLand** heeft een uitgebreid arrangement. Als docent heeft u naast het leerboek de keuze uit een praktisch aanvullend werkboek of een robuust full colour opdrachtenboek of curriculumdekkende ict in de digitale leerweg. Docentmateriaal vindt u in het Docentenpakket waarbij u het werk voor uw leerlingen kunt inplannen en de voortgang van uw leerlingen kunt bijhouden. In de community kunt u informatie en lesmateriaal uitwisselen. Daarnaast heeft u in het Docentenpakket de beschikking over toetsen, antwoorden en de docentenhandleiding, een presentatietool, powerpoints en Google Earth-bestanden.

Kom naar onze presentatie en maak uitgebreid kennis met de nieuwe editie **buiteNLand** onderbouw en neem na afloop een beoordelingsexemplaar mee.

Doelgroep: docenten onderbouw

25B

Presentatie nieuwe editie **buiteNLand** tweede fase

Harrie Mennen en Hub Stohr (Noordhoff Uitgevers)

De nieuwe editie van **buiteNLand** tweede fase is afgelopen jaar succesvol geïntroduceerd. Nieuw in deze 2^e editie zijn de docentenkit, leerlingenkit en opdrachtenboeken in kleur. De nieuwe editie heeft ook het unieke jaardelenconcept van **buiteNLand** tweede fase. Jaardelen bieden de mogelijkheid om een duidelijke leerlijn te maken en zorgen, door het opdelen van de domeinen, voor meer variatie. Kom naar onze presentatie en neem na afloop uw beoordelingsexemplaren mee.

Doelgroep: docenten bovenbouw havo/vwo

26B

Ga waar nog niemand ging

Falco Zwinkels (Uitgeverij Malmberg)

Ontdekkingen doe je alleen als je durft af te wijken van de gebaande paden. Zoals Alexander von Humboldt dat zo'n twee eeuwen geleden deed. Onze nieuwe methode aardrijkskunde hebben we dan ook met enige trots naar deze avontuurlijke geograaf vernoemd. Want onze Humboldt is minstens zo grensverleggend.

Humboldt is niet voor iedereen. Vooral docenten die veel belang hechten aan een persoonlijke benadering van het vak en graag zelf hun lessen samenstellen, zullen hem waarderen. Humboldt biedt u namelijk een ongekende vrijheid en daarnaast veel ruimte om aan te haken bij de actualiteit.

In deze workshop nemen we u mee op ontdekkingstocht langs de belangrijkste kenmerken van de methode Humboldt voor de onderbouw. We laten zien op welke manieren u met de methode kunt werken, zowel met het boek als online. Alle deelnemers aan de workshop krijgen na afloop een beoordelingspakket van Humboldt mee naar huis.

Doelgroep: docenten onderbouw vmbo-t, havo, vwo

27B

De nieuwe **De Geo** vmbo bovenbouw 3^e editie

Daphne Ariaens en Alice Peters (ThiemeMeulenhoff)

Vanaf augustus 2013 gaan de leerlingen van klas 3 van het vmbo aan de slag met een nieuw examenprogramma. Vandaag presenteert **De Geo** met trots aan u het nieuwe materiaal: **De Geo** vmbo bovenbouw 3^e editie.

In deze presentatie nemen we het programma en het nieuwe materiaal met u door, met speciale aandacht voor gedegen inhoud, glasheldere structuur, afwisseling, activerende didactiek, examen-training en ICT mogelijkheden.

Uiteraard krijgt u een beoordelingsexemplaar mee.

Doelgroep: docenten bovenbouw vmbo

28C

Presentatie nieuwe editie buiteNLand vmbo bovenbouw

Teunis Bloothoofd (Noordhoff Uitgevers)

Een nieuw eindexamenprogramma, een nieuwe editie van buiteNLand vmbo bovenbouw. Met één leerboek voor basis, kader en gt en per concept aparte werkboeken voor basis en kgt. Dit geeft u de vrijheid het eindexamenprogramma te volgen zoals u dat wilt. De ict is volledig eigentijds en biedt animaties, digitale aardrijkskundige rondleidingen, presentaties, een leerlingvolgsysteem en nog veel meer.

Kom naar onze presentatie om kennis te maken met de nieuwe editie van buiteNLand vmbo bovenbouw en neem na afloop een beoordelingsexemplaar mee.

Doelgroep: docenten bovenbouw vmbo

29C

De Geo voor de onderbouw 9^e editie, een sneak preview

Daphne Ariaens en Jan Padmos (ThiemeMeulenhoff)

De afgelopen twee jaar hebben we hard gewerkt aan de ontwikkeling van de nieuwe De Geo voor de onderbouw 9^e editie in een groot aantal pilots en panels. De Geo 9^e editie verschijnt op de KNAG dag van 2013 voor alle niveaus van leerjaar 1. Graag laten wij u nu al zien wat u van De Geo kunt verwachten. Vertrouwde en beproefde elementen van De Geo komen natuurlijk terug. Daarnaast is er veel aandacht voor activerende didactiek en voor interactieve en adaptieve ICT. Wat dacht u van een interactieve werkomgeving met opdrachten op maat? Of van DeGeopedia met interactieve illustraties? U kunt werken met De Geo hoe u wilt, van volledig werken met het boek tot volledig digitaal en alles daar tussenin. Wij laten u zien wat gaat komen!

Doelgroep: docenten onderbouw

30C

Samen het leren opnieuw uitvinden met docenten en leerlingen

Martijn Luijks (ThiemeMeulenhoff)

Steeds meer scholen gaan lesgeven met 1 device per leerling. Deze ontwikkeling past bij de huidige en de toekomstige generatie leerlingen. In een tijd waarin de wens steeds groter wordt om niet het curriculum, maar de leerling centraal te stellen. En waarin er bovendien steeds meer aandacht is voor leerrendement. Samen met scholen en onderzoeksinstituten zijn wij afgelopen schooljaar gestart om het leren in deze tijd opnieuw uit te vinden. Samen met docenten en leerlingen op 26 pilotscholen ontwikkelen we de beste manier om digitaal te werken verder. De ervaringen die we samen met de scholen hebben opgedaan willen we graag delen.

Vorm: lezing

Doelgroep: docenten en directies voortgezet onderwijs, primair onderwijs

Excursies

101BC

Ruimte voor de Rivier

Dan Assendorp (Wageningen UR)

Tijdens deze excursie door de uiterwaarden van Wageningen langs de Nederrijn ziet u voorbeelden van waterberging en hoe nieuwe natuur ervoor zorgt dat ongewenste wateroverlast voorkomen wordt. De excursieleider zal daarnaast informatie geven over andere voorbeelden van rivierdynamiek en controle daarop.

Vorm: busexcursie

102BC

Word watermanager – red de polder!

Guido van Belle (Belevenisonderwijs)

Het spannende van een GPS speurtocht, met een heleboel experimenten die de uitdagingen van het waterschap goed duidelijk maken. De deelnemers worden in deze wedstrijd in twee uur tijd watermanagers en krijgen een crisis-situatie te behandelen. Hoe wordt het verdiende budget gebruikt? Is elke situatie te beheersen? Wordt er voor een evacuatie gekozen? Of blijkt dat een overreactie?

Deze excursies worden normaliter uitgevoerd op een 'waterlocatie' in de buurt van de scholen. Door de opzet komt de kennis spelenderwijs bij de leerlingen binnen. Een voorbeeld van buiten-onderwijs. Elementen uit de waterbeheersing zijn vaak op zeer korte afstand van school al te vinden.

Vorm: excursie

103BC

Renkums Beekdal

Hermien Miltenburg (Wageningen UR,
raadslid gemeente Renkum)

Een excursie door het Renkums Beekdal maakt duidelijk dat natuur en industrie met elkaar verbonden zijn. Ten behoeve van de papierindustrie zijn sprengkoppen en sprengbeken gegraven in het Renkums Beekdal. Water en waterkracht waren nodig voor werk, welvaart en economische stabiliteit.

De situatie van nu is heel anders. De industriële activiteiten worden verplaatst en het voormalige industriegebied wordt nieuwe natuur. Maar dit gebeurt niet onder slag of stoot. Natuurlijk zijn er tegengestelde belangen, de kosten zijn hoog, het industrie-terrein is vervuild en er zijn explosieven uit de Tweede Wereldoorlog gevonden, maar de ontwikkeling van het Renkums Beekdal gaat door.

Vorm: busexcursie

104BC

Voedseltechnologie

Dolf Straathof (Wageningen UR)

Planten zijn de bron van leven, zonder planten geen voedsel, geen zuurstof. Om aan de voedselbehoefte van de groeiende wereldbevolking te voldoen, en onze aarde niet teveel uit te putten zijn plantenwetenschappers wereldwijd bezig met het bedenken en toepassen van nieuwe technologieën ten behoeve van voedselproductie.

Tijdens de excursie wordt kennis gemaakt met een aantal van deze technologieën. Bijvoorbeeld tomaten die groeien op substraat, of ontwikkeling van plantensoorten die ook onder lastiger omstandigheden voedsel produceren. Een bezoek aan de tropische plantenkas. Er wordt getoond hoe Wageningen UR bijdraagt aan stabiele voedselproductie en daarmee aan stabiliteit en veiligheid in ontwikkelingslanden.

Vorm: busexcursie

Programma

VI = Vakinhoudelijk, O = Onderwijs, M&U = Methoden & Uitgevers,
EXC = Excursie

Nr	Thema	Titel	Inleider(s)
A 01	VI	Rol van geo-informatie bij de rampenbestrijding	Scholten
A 02	VI	Is de Aarde boos?	Andeweg
A 03	VI	Veiligheid van de Limburgse Maas	Van der Broeck
A 04	VI	Voedselrisico's	Bindraban
A 05	VI	Europese integratie	Van der Vaart
A 15	O	Examens aardrijkskunde havo/vwo	Adriaens, Béneker, Hooghuis, Van der Velde
A 16	O	Geo-inspiratie	Van der Schee, Zwartjes, Simon van Leeuwen, Trimp, Favier, Verschoor
A 22	M&U	De Grote Bosatlas Online	Vroege en Baumgartner
A 23	M&U	Maak uw leerlingen enthousiast voor het nieuwe vmbo examenprogramma	De Wolf
A 24	M&U	Nieuwe editie buiteNLand onderbouw	Van den Berg en Stohr
B 06	VI	Klimaatverandering en moessoncirculatie	Groenland
B 07	VI	Conflict en samenwerking in grensoverschrijdende waterbekkens	Donkers
B 08	VI	Stijgend water, dalend land	Klijn

FOTO: RONALD KRANENBURG

B 09	VI	Geografie en (inter)nationale veiligheid Ministerie van Defensie
B 10	VI	De risicosamenleving als voer voor geografen Van der Wusten
B 17	O	Schoolexamens à la carte Van Velzen, Hoebink, Peeters, Pijpers
B 18	O	Movies that Matter onderbouw Cornelius
B 25	M&U	Nieuwe editie buiteNLand tweede fase Mennen en Stohr
B 26	M&U	Ga waar nog niemand ging Zwinkels
B 27	M&U	De nieuwe De Geo vmbo bovenbouw 3e editie Ariaens en Peters
B-C101	EXC	Ruimte voor de Rivier Assendorp
B-C102	EXC	Word watermanager Van Belle
B-C103	EXC	Renkums Beekdal Miltenburg
B-C104	EXC	Voedseltechnologie Straathof
C 11	VI	Aardobservatie en ruimtelijk dynamisch modelleren De Jong
C 12	VI	Bieden onze dijken wel genoeg veiligheid? Dijk
C 13	VI	Kwetsbare kusten Hoekstra
C 14	VI	Veilig Uitgaan! Van Aalst en Van Liempt
C 19	O	Movies that Matter bovenbouw Cornelius
C 20	O	Geobronnen van het internet Kalsbeek
C 21	O	Aardrijkskundeonderwijs onderzocht Van der Schee en Béneker
C 28	M&U	Nieuwe editie buiteNLand vmbo bovenbouw Bloothoofd
C 29	M&U	De Geo voor de onderbouw 9e editie Ariaens en Padmos
C 30	M&U	Samen het leren opnieuw uitvinden Luijks

Inschrijfformulier

KNAG Onderwijsdag 7 december 2012 Cinemec Ede

Graag volledig en met blokletters invullen

Naam: _____ M/V*

Voorletter(s): _____ KNAG-lid: Ja/Nee*

Adres: _____

Postcode/plaats: _____

Telefoon: _____

E-mail (privé): _____

E-mail (werk): _____

- Ik ben nog geen lid maar ik stuur nu wel het tweede formulier mee, waarbij ik lid word van het KNAG.

Ik ben werkzaam of loop stage/studeer:

- in de onderbouw van het vo
 in de bovenbouw van het vmbo
 in de bovenbouw havo/vwo
 op de pabo
 op een lerarenopleiding
 anders, namelijk

Naam school: _____

Adres school: _____

Postcode/plaats school: _____

Telefoon school: _____

Optie 1: Alleen lezingen en workshops, geen excursie

	Ronde A	Ronde B	Ronde C
Eerste voorkeur workshop	nr.	nr.	nr.
Tweede voorkeur workshop	nr.	nr.	nr.

Optie 2: Workshop of lezing in ronde A, excursie gedurende ronden B-C

Eerste voorkeur workshop ronde A	nr.
Tweede voorkeur workshop ronde A	nr.
Eerste voorkeur excursie ronden B-C	nr.
Tweede voorkeur excursie ronden B-C	nr.

Het nummer van de workshops en de ronde(n) waarin ze worden aangeboden vindt u in het programma op bladzijden 21 en 22 en in de omschrijvingen. Alle excursies zijn middagvullend. Indien u geen of geen geldige tweede optie invult, behoudt het KNAG zich het recht voor om, indien de workshop van uw eerste keuze vol is, u zonder vooraf overleg in een andere workshop te plaatsen.

(*doorstrepen wat niet van toepassing is)

Schrijft zich in voor de Onderwijsdag op 7 december 2012

	Vóór 02-11	Na 02-11
☐ KNAG-lid	€115	€145
☐ Geen lid	€210	€240
☐ Student-lid KNAG	€25	€35
☐ Student** geen lid	€60	€70
☐ Toeslag voor een excursie €17,50		

** als voltijds student ingeschreven

Wanneer u nu lid wordt van het KNAG met het tweede formulier, dan betaalt u direct de ledenprijs.

Totaal verschuldigd bedrag: € _____

Bovengenoemde wil wel/niet* een nascholingscertificaat van het KNAG ontvangen.

Geboortedatum: _____

Geboorteplaats: _____

Bovengenoemde persoon/instelling* machtigt hierbij het KNAG met bankrekeningnummer 54.82.46.661 het totaal verschuldigde bedrag van € _____ van zijn/haar rekening af te schrijven.

Rekeningnr: _____

t.n.v. _____

te _____

Handtekening: _____

Datum: _____

Naam: _____

Deze machtiging is onherroepelijk.

Stuur dit formulier uiterlijk 19 november 2012 naar:
KNAG, Postbus 805, 3500 AV Utrecht

NB: Plaatsen worden op volgorde van inschrijving toegewezen. U ontvangt geen bevestiging van uw opgave; zonder tegenbericht bent u automatisch geplaatst. **Ongeveer twee weken voor de Onderwijsdag ontvangt u een bewijs van inschrijving en de benodigde informatie.** Schriftelijke annulering van uw inschrijving is mogelijk tot uiterlijk 19 november. Na deze datum vindt geen restitutie meer plaats. Op uw inschrijfbewijs kunt u wel een vervanger sturen.

Raadpleeg www.knag.nl voor het laatste nieuws over de Onderwijsdag.

(*doorstrepen wat niet van toepassing is)

Het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) zet zich in voor het totale vakgebied van de geografie. Naast het organiseren van o.a. de jaarlijkse Onderwijsdag, excursies en lezingen geeft het KNAG het tijdschrift *Geografie* uit.

Het KNAG wil u graag als lid/abonnee verwelkomen en doet u daarom de volgende aanbieding:

Word nu KNAG-lid met een abonnement op *Geografie* en u ontvangt een t-shirt of de *Kleine Geografie van Nederland* als welkomsgeschenk. Bovendien profiteert u met uw lidmaatschap ook op deze Onderwijsdag al van het veel voordeliger ledentarief.

Aanmeldingsformulier

Graag volledig en met blokletters invullen

Achternaam _____ m / v

Voorletter(s) _____

Roepnaam _____

Geboortedatum _____

Titel(s) _____

Wonen

Adres _____

Postcode/Plaats _____

Land _____

Telefoon _____

Tel. Mobiel _____

E-mail _____

Studie

Instelling _____

Studierichting _____

Specialisatie(s) _____

Jaar afstuderen _____

Werk

Werkgever _____

Afdeling _____

Functie _____

Adres _____

Postcode/Plaats _____

Land _____

Telefoon _____

E-mail _____

Website _____

Ik meld mij aan voor het:

Prijzen 2013^{a)}

☐ Lidmaatschap met Geografie	€93,50
☐ Reductielidmaatschap vmbo** met Geografie	€69,50
☐ Studentlidmaatschap met Geografie	€33,50

** indien u lesgeeft op een vmbo-school en in de regel naast aardrijkskunde ook andere vakken geeft

Het lidmaatschap/abbonnement gaat direct in. Ik ga betalen per 2013.

Het laatste nummer van *Geografie* van 2012 ontvang ik gratis.

Als welkomstgeschenk ontvang ik graag:

- Kleine Geografie van Nederland*
- T-Shirt I♥AK (kleur: lichtgrijs of groen*, maat: S/M/L/XL*)

Als KNAG-lid ontvangt u automatisch de gratis digitale KNAG Nieuwsbrief. Kruis hier aan als u ook de gratis digitale KNAG Nieuwsbrief Onderwijs wilt ontvangen:

Ik machtig het KNAG te Utrecht met bankrekeningnummer 54.82.46.661 de jaarlijkse contributie tot wederopzegging^{b)} af te schrijven van:

Rekeningnr: _____

t.n.v. _____

te _____

Handtekening: _____

Datum: _____

Naam: _____

Ik ontvang liever een nota.

Stuur dit formulier naar:

KNAG, Postbus 805, 3500 AV Utrecht

a) De tarieven gelden voor Nederland. Voor verzending van Geografie naar het buitenland worden extra abonnementskosten (€14) in rekening gebracht. Buitenlandse abonnees krijgen een nota.

b) Lidmaatschappen en abonnementen lopen per kalenderjaar. Het lidmaatschap en/of abonnement wordt vervolgens ieder jaar automatisch verlengd tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd.

(*doorstrepen wat niet van toepassing is)

Organisatie Onderwijsdag 2012

Koninklijk Nederlands
Aardrijkskundig Genootschap

De Onderwijsdag wordt mede mogelijk gemaakt door:

Vormgeving:

Ineke Oerlemans

Druk:

Drukmotief, Apeldoorn

Informatie:

Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
Postbus 805
3500 AV Utrecht

[e] info@knag.nl

[t] 030-236 1202

[i] www.knag.nl

